

2. ULUSLAR ARASI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU
(Dil ve Üslûp İncelemeleri)
19-21 Ekim 2011
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

ŞAİRİN DİL VE ÜSLUBUNDA PSİKOLOJİK TEMAYÜLLER

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARABULUT*

Özet

Edebi metinleri meydana getiren söz malzemesini kullanım şekli sanatçının üslubunu oluşturur. İçeriğin ferdi biçimde ifade edilmesinde, yazarın içinde bulunduğu şartların ve psikolojisinin etkisi büyüktür. Bir şairin şiir dünyasındaki sözcük dağarcığı, onun eğitim-öğretim seviyesi, sosyal konumu, edebi anlayışı, dünya görüşü, kişiliği, psikolojik yapısı vb. özelliklere göre şekillenir. Şair, özlemlerini ve psikolojik sıkıntılarını yansıtan sözcükleri nasıl ve hangi oranda kullandığı, onu diğer şairlerden ayıran bir özelliktir. Bu bakımdan dil ve üslubunun incelenmesinde, sanatçının psikolojik yapısının bilinmesinin önemli olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Biz bu yazımızda, şairin dil ve üslubunun oluşmasında, şairin psikolojik yapısının önemini vurgulayacağız. Bu hususu, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı vb. sanatçıların şiirlerinden hareketle ifade etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Dil ve üslûp, edebi metin, Türk şiiri, edebiyat ve psikoloji, Türk edebiyatı.

PSYOLOGIC AFFECTS ON STYLISTIC VARIATIONS OF A POET

Abstract

Literary texts, which make up the style of the artist creates a way to use the material. Individual way to express the content, author, and the psychology of the conditions in which the effect is greater. Vocabulary of a poet in the world of poetry, his educational level, social position, literary understanding, worldview, personality, psychological structure and so on. Shaped by the features. Poet, aspirations, and psychological problems of how to reflect the words used and to what extent, a feature that distinguishes it from other poets. In this regard, the study of language and style, we encounter the fact that it is important to know the artist's psychological structure. We in this paper, the formation of the poet's language and style, emphasize the importance of the poet's psychological structure. With this, Necip Fazil Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar Cahit Sitki Taranci and so on. artists try to express the poetry of motion.

Key Words: Language and style, literary text, Turkish poetry. Literature and Psychology, Turkish Literature

* Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
E-posta: mkarabulut@posta.adiyaman.edu.tr

1. Giriş

Kişinin dili kendisine göre kullanmasından meydana gelen üslûp, dil malzemesinin seçimiyle ilgili bir kavramdır. Şairin dil ve üslûbu içi içe bir yapı gösterir. Dil, çok yönlü bir gösterge sistemidir. Dilin fonksiyon özellikleri (heyecana bağlı, göndergesel, şiiriyet, iletişimi sürdürme, dil ötesi, alıcıyı harekete geçirme) sanatçının üslûbunda etkilidir. Şiirde, şairin dil hususundaki seçimi, onun üslubunu oluşturur. “Dilbilim daha ziyade Saussure’ün ayrımındaki dil üzerinde durmaktadır. Üslûp incelemesi ise, aynı malzemenin metin adını verdiğimiz çok yönlü sistem içinde kazandığı söz değerini araştırmaya yöneliktir.” (Aktaş 2002:13)

Roman, hikaye, şiir vb. edebi türlerde yazarın malzemesi dildir. Edebiyat dili içerisinde şiir dilinin farklı bir yeri vardır. İyi yazılmış bir şiirde kelimelerin sesleriyle manaları arasında çok sıkı bir bağ vardır.” (Wellek-Warren, 1983: 230) Şiir dilini nesir dilinden ayıran en önemli fark, şiiri oluşturan sözcüklerin lügatteki anlamları yanı sıra başka anlamlarda da kullanılmasıdır. Bu ise daha çok, şiir dilinde edebi sanatlar, söz sanatları, imge dünyasının bulunmasıyla açıklanabilir. Şiir dilini kullanma özelliklerine göre, şairin üslûp yönü ortaya çıkar. “Üslûp incelemesi dilbilimden çok edebiyat araştırmasına, edebiyat araştırmasından çok dilbilime yakın bir çalışma alanıdır.” (Aktaş 2002: 13)

Üslûbun oluşmasında, metni meydana getiren dil unsurlarının yakından ilgisi vardır. “Üslûp, içeriğin ferdi biçimde ifade edilmesini sergileyen metnin dışında araştırılmaz.” (Aktaş 2002: 55) İçeriğin ferdi olarak ifade edilmesinde sanatçının psikolojik yapısı önem taşır. Bu bakımdan, edebi metinlerde dil ve üslûp incelemelerinde sanatçının bilinç ve bilinçaltı unsurları dikkate alınması gereken hususlardandır. Psikoloji bilimi ile edebiyat arasında yakından ilişki vardır. Freud’a göre, “Söz bir insanın bir başkasını etkilemede başvurduğu en önemli çare, söylendiği kimsede ruhsal değişikliklere yol açma bakımından eşi bulunmaz bir araçtır.” (Freud 1998: 44) Bir edebi eseri incelerken onu meydana getiren bütün unsurlara (dil, üslûp, tür, yazıldığı dönemin özellikleri, ait olduğu toplum vb.) dikkat etmek gerekir. Eserin orijinalliği ve kendine has özellikleri de eser hakkında bizi aydınlatır. Burada önemli bir unsur, eserin sanatçısının üslûbunu tam olarak anlayabilmektir. Wellek-Warren, “Üslûp araştırmaları, eserin bütünü ile ilgili genel bir estetik amaç ve birleştirici bir prensip ortaya koyabildiği zaman edebiyat çalışmaları için çok yararlı olacaktır” (1983: 241) der.

Şairle eseri arasında gizil bir bağ bulunur. O, bir yandan eserini vücuda getirirken, diğer taraftan da eser sanatçısını sürükler. Jung, bu hususta şöyle der: “Burada sanatçı yaradılış süreci ile özdeş değildir; yapıtının egemenliği altında olduğunun farkındadır, o ikinci bir insan gibidir ya da yabancı bir iradenin büyüsel dairesi içine hapsolmuş, kendi olmayan bir insan gibi.” (Jung 1997: 316)

Şiir dilinin kendine özgü bir sistemi vardır. Bu sistem, şairin üslûbunun oluşmasında etkilidir. Bertrand Russell, “Bir üslûp yazarın samimi ve içten gelen hislerine tercüman olmadıkça, yahut yazarın şahsiyetinin ifade kıymeti yoksa, güzel sıfatına layık değildir. (Russell, 1951: 12)

Üslûbun oluşmasında yapı, fonksiyon ve oluşum gibi üç temel unsur bulunur. Sanatçının üslûbunda onun psikolojisinin ve içinde bulunduğu şartların büyük yeri vardır. “Bu husus üzerinde tekevvüni (oluşumsal-génétique) üslûp incelemesi yapmak isteyenler durmaktadır.” (Aktaş 2002: 57)

Bir sanatçının üslûbunun oluşmasında sanatçının eğitimi, estetik anlayışı, mizacı, deneyimi, ilgileri, psikolojisi vb. tesir eder. Bu hususta üslûbun bireysel olduğu anlayışı karşımıza çıkar. “O, yazarın gizli ve şahsi mitolojisine uzanan kendi kendine yeten bir dildir.” (Aktaş 2002: 58) Üslûp ile sanatçı tarafından yeni ifade şekilleri ortaya çıkar. Kişi, dilin kendisine sunduğu imkanlarla ifade etmek istediği hususu belirtir. Üslûp meselesi, Roland Barthes’in ifadesiyle, “Yazarın şahsi ve gizli mitolojisinden” kaynaklanır.

Şairler, eşyaya, tabiata vb. diğer insanlarla aynı bakış açısıyla bakmazlar. Bu, onları farklı kılan çok önemli bir özelliktir. Freud sanatçılar için bu hususta şöyle der: “Hele psikoloji konusunda biz sıradan kişilerin haydi haydi ilerisinde bulunurlar, çünkü bizim henüz bilimin hizmetine sokamadığımız kuyulardan çekip alırlar bilgilerini.” (Freud 2001: 250) Türk edebiyatında psikolojik unsurların ağırlıkta olduğu eserler içerisinde Eylül, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Huzur, Abdullah Efendi’nin Rüyaları vb. eserleri sayabiliriz. “Huzur ve Abdullah Efendi’nin Rüyaları bir edebiyat psikologu için bulunmaz bir çalışma alanıdır.” (Emre 2006: 337)

Bir edebi esere, sanatçısının eğitim, bilgi, kültür yönlerinin yanı sıra bireysel eğilimlerinin ve psikolojik yapısı tesir eder. Edebi metinlerin oluşmasında psikolojik unsurlar önem taşır. “Edebiyat ve psikolojinin en belirgin ve genelleştirilebilir ortak özelliği, kendilerine insanın bütününe hedef ve malzeme olarak seçmiş olmalarıdır.” (Emre 2006: 294) Bu bakımdan edebiyat ile psikoloji arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir sanatçının gündelik hayatta karşılaştığı olay ve durumlar, çocukluk anıları vb. ona eserlerini oluştururken yol gösterici olabilir. Bu sebeple, “Sanat-edebiyat yapıtının sanatçının yaşamıyla ilgisi doğrudandır. (Cebeci 2004: 177)

Şairin duygusal yönü, istekleri, özlemleri, hasretleri vb. yapıtına gizli veya açık olarak yansır. Dikkatli bir incelemeyle, onun psikolojik yapısının da eserinde az-çok yer aldığı görülür. Bu hususta psikanaliz eleştirisi devreye girer. “Psikanalitik eleştirisi sonucunda ulaşılan anlam diğer tüm anlamlandırmalara özel bir bağla bağlıdır; çünkü psikanaliz edebi eserin kökeninde bulunan ve zihinsel hayatımız için özel bir yeri olan bir fantezinin keşfedilmesini sağlar.” (Cebeci 2004: 186) Bu bakımdan, şairin bilinçli veya bilinçdışı yönleri, ahlaki ve entelektüel yapısı, eğitimi, istekleri, fantezisi vb. şiirine onun dil ve üslûbunu oluşturur. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, bir şairin kullandığı sözcüklerin özelliği ve sıklığı şairin maddi-manevi dünyasıyla yakından ilgilidir.

2. Dil ve Üslûbun Oluşumu Hususuna Bakışlar

2.1. Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerinde Dil ve Üslûp Hususu

Cahit Sıtkı Tarancı, şiirlerinde sadelik ve açıklığı esas alır. Şairin Türk milletinin milli hafızasında yaşayan dili kullandığı görülür. Ramazan Korkmaz, bu hususta şöyle der: “Güzel şiir söylemek için, birer tedai (çağrışım) hazinesi olan kelimelere mahalli motifleri işleyerek veya

herhangi bir izm endişesiyle değil, şair idraki ve muhabbeti ile yaklaşmak gereklidir. Bu yüzden onun şiir dili Türk şuuruna intikal etmiş kelimelerden kuruludur.” (Korkmaz 2002: 303)

Şiirlerinde günlük konuşma dilinin ağırlıkta olduğunu görürüz. Halkın anladığı dille yazmayı tercih eden Cahit Sıtkı, kelime seçiminde kendi kişiliği ve psikolojisini de kullanır. Şiirleri üzerinde yapılan bir çalışmada¹ gün ışığı-aydınlık 130, kuş 83, gece 79, ölüm 75 defa kullanılmıştır. “Gün, kuş, gece ve ölüm sözleri, Türk şuuruna intikal etmek bir yana, bizatihi bu şuur tarafından yaratılmış ve yüzyıllarca işlenerek kolektif ruhun incelikleriyle bezenmiş, canlı, yaşayan ve üzerinde mutabakat sağlanan kelimelerdir.” (Korkmaz 2002: 304) Bu sözcüklerin kullanılış sıklığına bakıldığında, şairin psikolojik durumunu, sıkıntılarını, eğilimlerini yansıttığı görülür. Şair yer yer gün, gün ışığı ve aydınlık kelimelerini gece, ölüm vb. sözcüklere tezat olarak kullanmak suretiyle imgeleştirip sıkıntının ortadan kaldırılması anlamını yüklemiştir. Burada dikkati çeken bir husus, Cahit Sıtkı, üslûbunu oluştururken psikolojik yapısını da kullanmasıdır.

Cahit Sıtkı Tarancı, okumak için Diyarbakır’dan İstanbul’a -Saint-Joseph Lisesi- gittiğinde büyük bir yalnızlık ve yabancılık duygusuna kapılır. İçe kapanık bir ruh haline sahip olan Cahit Sıtkı, bu yeni çevreye alışmakta oldukça güçlük çeker. “İstanbul, o koca şehir ve insanları, anne şefkatine muhtaç bu çekingen çocuk ruhunda bir labirent çıkmazı oluşturur.” (Korkmaz 2002: 5) Çevresinden sıkılan ve kaçan bu genç, edebiyatımızın önemli simalarının (Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Emin vb.) şiirlerini okur. Daha sonra Fransızcası ilerleyince Fransız sanatçıları (Corneille, Racine, Moliere vb.) tanır. Cahit Sıtkı, ilk şiir denemelerini de bu dönemde yapar.

Saint-Joseph Lisesi’nde dört yıl okuduktan sonra, Galatasaray Lisesi orta kısmı son sınıfına geçiş yapar. Burada Ziya Osman Saba ile tanışır. Bu arkadaşı sayesinde Baudleaire’i tanıma imkanı bulur. Bu evre, onun edebi şahsiyetinin oluşmasında büyük önem taşır. Bu okul yıllarında arkadaşlarıyla iletişim kurmakta sıkıntı yaşayan Cahit Sıtkı’nın içe kapanıklığı artar ve kötümser bir yapıya bürünür. Ailesine gönderdiği mektupta² sıkıntısını şöyle dile getirir: “Sevgili anneciğim, Kıymetini takdiren aciz olduğumuz üç aylık muammalı bir saadet devresinden sonra böyle birden bire uzaklara atılmak, şefkatiniz ülkesinden uzak, yabancı bir yerde yatıp kalkmak, yiyip içmek, annesini muzdarip hayatının biricik güneşi addeden hassas bir çocuk için mukadderatın amansız bir fermanıdır.” (Tarancı 1989: 1)

Şairin 1930-1936 arasında yazdığı şiirlerinde yoğun bir karamsar ruh hali görülür. “İlk dönem şiirleri olarak adlandırabileceğimiz bu çalışmalarda şair, güçlü bir kapatılmış, kısırılmış ve terk edilmişlik psikolojisi içindedir.” (Korkmaz 2002: 176) Onda böyle bir yapının oluşmasında kişiliğinin yanı sıra, okul yıllarında tanıdığı Sembolizm şairlerinin de etkisi vardır.

¹ Kemal Özmen, Şair ve Gölgesi, Frankafoni-2, Ankara 1990, s.21.

² Cahit Sıtkı Tarancı, Evime ve Nihal’e Mektuplar, (Haz. İnci Enginün), Ankara 1989, s.14 (19.8.1930 tarihli mektup.)

“Gidiyorum” (Akademi dergisi, Mayıs 1930) adlı şiirde, “yalnızlık, korumasızlık ve bırakılmışlık” izlekleri ön plana çıkar. Şair, hiçbir şeye sahip olamamanın acısını çeker:³

*“Ne belli bir yerim var, ne de sevdiğim biri
sürünüp gidiyorum” (s.25)*

Cahit Sıtkı'nın birçok şiirinde görülen karamsarlık teması, toplumla bağların kopuşu, kaçış ve bunaltı, tedirginlik ve ölüm temalarıyla birlikte ele alınır.

“Talihsiz” (Servet-i Fünûn, 15.05.1930), kaosun üst seviyede hissedildiği şiirdir. Şair, kundaksız uyumaya terk edilmiş, korumasız ve bunaltılı bir ruh hali içindedir.

*“Kundaksız uzatıldın iğneli beşiğine
Ve böylece Azrail
Istrabı mihladı küçücük benliğine.
Ecelin kucağında erirken çocukluğun,
Aleme sırdı senin varlığın ve yokluğun” (s.26)*

“Eski Saadetinle” (Muhit, Şubat 1931) şiirinde maziye sığınan şair, içe dönük bir yapıdadır. “Batan Gemi” (Muhit, Mart 1931)'de “İnsanlar dalgasına tutulmuş gemiyim” (Tarancı 2000: 28) diyen şair yaşamdan koptuğunu düşünür. “Gel Çadır Kur” (Muhit, Nisan 1931) şiirinde hayatı “satırını sallayan bir cellada” (s.29) benzetir. “Anne, Ne Yaptın?” (Servet-i Fünun, 2.4.1931) şiirinde bu dünyaya gelmiş olmaktan hoşnut değildir. “Kar ve Ben” (Akademi, 15.04.1931) şiirinde “kanatları yolunan kuş”, “dökülen yapraklar” ve “mahşer gibi kar” sözlerinde trajik bir yapı arz eder. “Yalnızlık” (Akademi, 15.5.1931) adlı şiirde tedirginlik ve yalnızlık duygusu hakimdir.

Cahit Sıtkı'nın ruh halini en iyi ortaya koyan şiirlerden biri de “Çöküyorum” (Akademi, 15.5.1931) adlı şiirdir. Şair, burada karamsarlığını, trajedisini, psikolojik yapısını “cinayet, çökmek, ceset vb.” sözcüklerle ifade eder:

*“Ne gizli cinayetler, neler neler oluyor,
Denize her gün körpe cesetler döküyorum.
Ne baharlar soluyor, ne baharlar soluyor,
Azamet ve ihtişam içinde çöküyorum!” (s.35)*

“Günlerim” (Muhit, Haziran 1931), “Ölümden Beter” (Servet-i Fünun, 18.06.1931), “Bir İtiraf” (Galatasaray, 15.11.1931), “Mazim” (Servet-i Fünun, 3.12.1931), “Korkulu Köprü” (Muhit, Ocak 1932) adlı şiirlerde de yalnızlık, korku, tedirginlik, karamsarlık, ölüm vb. izlekler öne çıkar.

“Ömrümde Sükût”⁴ (Akademi, 15.3.1931), şiirinde şair, trajik bir tutum sergiler:

*“Çingiraksız, rehbersiz deve kervanı nasıl,
İpekli mallarını kimseye göstermeden,
Sonu gelmez kumlara uzanırsa muttasıl,*

³ Cahit Sıtkı Tanancı'nın şiirlerinden yaptığımız alıntılar için yararlandığımız kaynak: Cahit Sıtkı Tarancı, Otuz Beş Yaş, (Derleyen: Asım Bezirci), Can Yay., İstanbul, 2000.

⁴ Bu şiir Akademi dergisinde “Çingiraksız Rehbersiz” başlığıyla yayımlanmıştır.

Ömrüm öyle geçecek ses vermeden,

Ve böylece bu ömür, bu ömür her dakika,

Bir buz parçası gibi kendinden eriyecek.

Semada yıldızlardan, yerde kurtlardan başka,

Yaşayıp öldüğümü kimseler bilmeyecek!” (s.45)

“Ölüm I” ve “Ölüm II”, (Varlık, 1.9.1935) Ölüm korkusunun en üst seviyeye çıktığı şiirlerdendir. Maviliklerin kaybolup karanlıkların gelişi, ölümü hatırlatır. Burada özbe7ben büyük bir ruhsal çöküntü halindedir. Bu trajedi öyle bir hal alır ki, şair ölümden bile bir şeyler ummak ister:

“Sözünde durmadı mavi gökler;

Gün kararıyor gitgide ölüm.

(..)

Hangi pencereye koşsam gece;

Gitmiyor bu can bu tende ölüm.”

(..)

Ne vefasız geçmişten hayır var,

Ne gelecekler imdada koşar,

Çoktandır tekneyi aldı sular;

Çoktandır ümitler sende ölüm.” (s.130)

“Ey kurumaz menbaı sükutun,

Işığı güneşten zinde ölüm,

Altında şu alçalan bulutun,

Sendedir umduğum müjde ölüm.

(..)

Sabır tespihim kopmak üzeredir.

Ne gün kalkacak bu perde ölüm?” (s.130)

“Ölümden Sonra” (Varlık, 1.11.1936) şiirinde kişinin ölümden beklentisi olduğunu görmekteyiz. Dış dünyadan beklentisi azalan veya kaybolan kişi, bunalımlarının sonucu olarak ölümden bir şeyler ummaktadır:

“Öldük, ölümden bir şeyler umarak.

Bir büyük boşlukta bozuldu büyü.

(..)

Yok bizi arayan, soran kimsemiz.

Öylesine karanlık ki gecemiz,

Ha olmuş ha olmamış penceremiz;

Akarsuda aksimizden eser yok.” (s.132)

Cahit Sıtkı, burada psikolojik yapısına uygun sözcükler kullanmada ustaca bir yapı sergiler. Bu şiirde de ölüm ve ümitsizlik üzerine sözcükler ve anlatım tarzı görülür.

“Gün Eksilmesin Pencereden” (Varlık, 15.12.1936) adlı şiirde ölüm korkusunu taşımasına rağmen yaşama tutunmak ister.

“Ah aklımdan ölümüüm geçer,

(..)

Ve gönül tanrısına der ki:

-Pervam yok verdiğin elemden;

Her mihnet kabulüm, yeter ki

Gün eksilmesin pencereden!” (s.121)

“Perişan Sofra” (Varlık, 1.5.1937), “Kuşlar” (Yücel, Mayıs 1940), “Bir de Baktım ki Ölmüşüm” (Varlık, 1.11.1940), “Şaşırdım Kaldım” (Varlık, 15.2.1942) adlı şiirlerde de tedirginlik, karamsarlık, yalnızlık ve ölüm temaları iç içedir.

“Otuz Beş Yaş” (Ülkü, 16.12.1945) şiirinde trajik bir ruh hali söz konusudur. İnsanın zamanla yaşlanması, vücudunda ve hayatında oluşan değişiklikleri faniliği dile getirilir:

Benim mi Allah’ım bu çizgili yüz?

(..)

Hangi resmime baksam ben değilim.

(..)

Yalandır kaygısız olduğum yalan

(..)

Nerden çıktı bu cenaze ölen kim?

(..)

Neylersin ölüm herkesin başında” (s.188-189)

Cahit Sıtkı’nın şiirlerinde geçmiş yıllara, çocukluk dönemine dönme isteği önemli yer tutar. “Hey Gidi Güneşli Uykular” (Ziya’ya Mektuplar, 26.9.1940 / Sonrası) şiirinde, “Freud’un Ödip kompleksi ile izah ettiği cinsi arzularla annesine bağlılık duygusunu apaçık anlatır.” (Kaplan 1990: 93). Şair bu şiirde tabiat ile anneyi birlikte ele alır:

“Annemin gözleri gibi lacivert bir denizde;

Dalgadan dalgaya atlıyorum,

Güneşi kovalıyorum, güneşi kovalıyorum.

Hey gidi güneşli uykular!

Sularında boğulmadığımız deniz!” (s.87)

Cahit Sıtkı Tarancı'nın 1936 yılına kadar yazdığı şiirlerinde görülen karamsar duygular, sonradan yerini yaşama sevincine, iyimser duygulara bırakır. Şairin 1936 yılı sonuna kadar yazdığı "Sular, Ağaçlar ve Kuşlar, Aşk Şarkısı, Yaşamak, Düşündüğüm Yer" şiirlerinde dış dünyaya yönelim hamleleri görülür.

1940'ta yayımladığı (Yücel dergisi) "Desem ki..." adlı şiirinde yaşama katılan, tabiatla bütünleşen şair vardır karşımızda. Onu dış dünyaya en önemli unsur olarak sevgili imajını görürüz.

*"Şayet sesimi fark edemezsen,
Rüzgarların, nehirlerin, kuşların sesinden,
Bil ki ölmüşüm.
Fakat yine üzülme, müsterih ol;
Kabirde böceklere ezberletirim güzelliğini,
Ve neden sonra
Tekrar duyduğun gün sesimi gökkubbede,
Hatırla ki mahşer günüdür
Ortalığa düşmüşüm seni arıyorum." (s.139)*

1939-1941 yılları arasında yazdığı "Kuşlar, Çilingir Sofrası, Yanlış Bilmesinler Beni, Öyle Dalmışım ki, Bugün Hava Güzel, Hastanede Ziyaret Günü, Bugün Hava Berrak" şiirlerinde dış dünyanın güzellikleri ve umut izlekleri ön plana çıkar.

"Bugün" şiirinde şairin dünyada "var olma" çabası devam eder. Hayatın sıradan olayları bile büyük önem kazanır:

*"Bugün masal değil,
Masaldan daha güzel, gerçek;
Bugün yeryüzünde olduğum gün
Ayaktayım işte." (s.152)*

"Ben Aşk Adamıyım" şiirinde yaşama sevinci, ölümün soğukluğu karşısında yarım kalır. "Misafir Adam" şiirinde sevginin önemini dile getirir. "Bahar Geliyor"da tabiatla bütünleşen insan sınırsız özgürlüğe gider. Bahar mevsimi, "Bahar Yeli, Aşk, Bahar, Bahar Sarhoşluğu, Düşten Güzel" şiirlerinde canlılığın, hayata bağlılığın ifadesini taşır.

2.2. Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Dil ve Üslûp Hususu

Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile"si ile "poetika"sı arasındaki ilişkiye dikkat çekerek şairin üslûbu üzerinde duracağız. Necip Fazıl'ın hayat ve sanat tecrübesi onun Çile ve poetikasını oluşturur. Hayatın bilgisi, birikimi, trajedisi vb. insanın çilesini oluşturur. Çile, temizliğin, olgunlaşmanın, tazelenmenin yollarındandır. Necip Fazıl hayatı boyunca bu çilesini geliştirmek için çabalamıştır.

“Eserleriyle çilesini, çilesiyle de eserlerini mayalamaya çalışmıştır” (Taşdelen 2005: 215) Şairin bu çabasını aşağıdaki dizelerde açıkça görmekteyiz:⁵

*“Aylarca gezindim, yıkık ve şaşkın,
Benliğim bir kazan ve aklım kepçe.
Deliler köyünden bir menzil aşkın,
Her fikir içimde bir çift kelepçe. (s.17)*

Şairin iç dünyasındaki med-cezirler, çalkantılar, boşluklar ile benliğini kurma, var oluş mücadelesi arasındaki çatışmalar, onun üslûbunun oluşmasında en önemli etkilerdendir.

“Çile’de yer alan ve kitaba da ismini veren şiirde, öz bilgisi kazanmada ve kendi sınırlı varlığını tecrübe etmede geçirdiği evreleri buluruz. Bu evreleri şu şekilde ortaya koyabiliriz: Ben ve ben evresi, ben ve toplum evresi, ben ve mürşit evresi, ben ve Allah evresi.” (Taşdelen 2005: 216) Bu evreler, kişinin taşıyamayacağı kadar ağırdır. Bu şiir bir bakıma Çile şiir kitabının özüdür. Necip Fazıl’ın poetikasında sadece şiir anlayışını değil düşünce adamı/filozof kimliği de mevcuttur.

Çile şiir kitabında yer alan izlekler sırasıyla şöyledir: Allah, İnsan, Ölüm, Şehir, Tabiat, kadın, korku, daüssıla, ukde, hafakan, dekor, tecrit, kahramanlar, dava ve cemiyet. Ayrıca kitabın sonunda poetika kısmı da yer almaktadır.

Necip Fazıl’ın poetikasında dikkati çeken hususları şöyle özetleyebiliriz⁶: Şair ne yaptığının yanı sıra, niçin ve nasıl yaptığının ilmine muhtaç ve üstün marifetinin sırrına müştak, bir tılsım ustasıdır. Şiir mutlak hakikati arama işidir. Mutlak hakikat Allah’tır. Şiir, Allah’ı sır ve güzellik yolundan arama işidir. Şiirde his ve fikir olmak üzere iki büyük unsur vardır. Şiirde his fikir olmaya, fikir de his olmaya doğru yönelmelidir.

Onun şiirlerinin merkezinde bulunan “mutlak hakikati arama işi” bu hususla ilgili kavramları sıklıkla kullanmasına zemin hazırlamıştır. Şair, “Allah, peygamber” gibi sözcükleri sık sık kullanır.

*“Ey akıl, nasıl da delinmez küfen?
Ebedi oluşun urbası kefen!
Kursa da boşluğa asma köprü, fen,
Allah derim, başka hiçbir şey demem! (Allah Derim, s.23)*

*Her şey, her şey şu tek müjdede:
Yoktur ölüm, Allah diyene!
Canım kurban, başı secdede,
İki büklüm, Allah diyene! (Allah Diyene, s.26)*

⁵ Necip Fazıl’ın şiirlerinden yaptığımız alıntılar için yararlandığımız kaynak: Necip Fazıl Kısakürek, Çile, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1995.

⁶ Necip Fazıl’ın poetikası için yararlandığımız kaynak:Necip Fazıl Kısakürek, Age., s.471-497.

“Hasret” (1982) şiirinde, “Allah’ım, eşyanın hicabındasın!/Sensin suda, kuşta, telde ses veren” (s.33) diyen şair, “Dua” (1982)’da ise her dizinin sonunda “Allah’ım affet” diye yüce yaratıcıya seslenir:

“Bende sıklet, sende letafet...

Allah’ım, affet!

Latifeden af bekler kesafet...

Allah’ım affet!” (s.34)

Onun sanat anlayışını “Sanat” (1939) şiirindeki aşağıdaki dizeler daha güzel ifade eder:

“Anladım işi, sanat Allah’ı aramakmış;

Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış...” (s.39)

Bu şiirlerden başka onun “Zehirle Pişmiş Aş”, “Yakınlık”, “Allah ve İnsan”, “Ağzımı Dikseler”, “Lügat”, “Öpmek”, “Tek Kelime”, “Güzel”, “Yakınlık”, “Aşk ve Korku”, “Yük”, “O An”, “Günah” vb. şiirlerinde de “Allah” sözcüğünü kullandığını görmekteyiz.

Çile’deki diğer şiirlerinin bir kısmında da dini-tasavvufi ifadeleri kullandığı dikkati çeker. “Peygamber, Bendedir, Ben, Sabır, Çocuk, Allah Dostu, Allahın Sevgilisi, O, Ölçü, Divane, İnsan ve Allah, Ezan, Tebessüm vb.” şiirlerin ismini bu hususta belirtmek gerekir.

Necip Fazıl’ın bu tutumu, onun üslûbunun oluşmasında önemli bir etkidir. “1930’lu yılların ilk yarısına kadar yazılan ve Çile’de de yer alan şiirlerde ve bu şiirlerin ifade biçiminde bir yalınlık, içtenlik, naiflik ve esneklik göze çarpar.” (Taşdelen 2005: 218-219) Bu ilk dönem şiirlerinde konu sınırlaması yoktur. (Otel Odaları, Kaldırımlar, Bacalar vb.) 1930’lu yılların ikinci yarısından sonra ise konu seçimine özen gösterir. Daha çok, Allah ve insan, peygamber sevgisi, ölüm, varlık, hiçlik vb. İlk dönemlerdeki rahat söyleyişler yerini daha sonra net ve kesin ifadelerle bırakır. İkinci dönemde iman ve sadakat, tasavvufi ve felsefi düşünceler, metafizik konular, politik kavramlar ve madde ve ruh alır. “Allah’a, Peygamber’e, şehre, tabiata, kadına adanan şiirler, aslında temeldeki gizli anlam örüntüsünü bulgulamaya yönelik bir fikir kazısına dönüşür.” (Taşdelen 2005: 219)

Necip Fazıl’ın benliğinin olgunlaşma sürecinde yaşadığı trajediler, onun sanatını da etkiler. İlk dönemdeki içten anlatımlar, ikinci dönemde metafizik ve felsefi ağırlık kazanır. Kendi benliğini bulma macerasını şiirlerine taşımasını bilmiş olan şair, bunlardan başka toplum ve dava şiirleri de yazar.

2.3. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Şiirlerinde Dil ve Üslûp Hususu

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın poetikasında “saf şiir” anlayışı hakimdir. Tanpınar, “Şiir Hakkında I” adlı yazısında şiirin, “Her türlü menfaat endişesinden uzak, gayesini yalnız kendinde bulan bir mükemmeliyet olmasıdır.” (Kolcu 2009: 7) Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın üslûpçu bir şair olduğunu söyledikten sonra şöyle devam eder: “O da Mallermé gibi şiirin kelimelerle yapıldığına inanır. Şiirin

yapı taşlarını teşkil eden kelimeleri büyük bir dikkatle seçer ve yerli yerine koymak için uzun uzun düşünür. Kelimeler ona göre bir mücevher kıymeti taşır.” (Kaplan 2006: 179)

Sanatçının üslûbunun oluşmasında onun mizacının, kültür yapısının ve psikolojik yapısının etkisi büyüktür. “Üslûp, kelimelerin bir bütün halinde organizasyonu, yahut Tanpınar’ın sevdiği bir tabirle söyleyelim, kristalizasyonudur. (Kaplan 2006: 180) Şairin üslûbunda, kelimelerin kullanıldığı dizelerde yeni/orijinal anlamlar kazanması önemlidir. O, sözcüklere değişik anlamlar yükler. Bu da şairin şairlik gücünü gösterir.

Tanpınar, kişinin kendini mutlak ve hür olarak idrak ettiği zirve olarak şiir ve sanatı gösterir. “Onun şiirleri, güzellik ideası ile baş başa kalmanın verdiği sarhoşluktan, dinginlikten doğar. ‘Ezeli hakikat’, ‘güzellik’, ‘ebediyet’ ve ‘mükemmeliyet’ arayışı ile mistizme yaklaşan Tanpınar, şiire hiçbir sosyal ve politik işlev yüklemeyiz. O ‘saf şiirin’ peşindedir.” (Kefeli, 2003: 57)

Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın şiirlerinin en önemli özelliğinin, göz önünde renkli bir tablo veya hayal alemi meydana getirmesi olduğunu ifade eder. “Bunu müşahhas, dış aleme ait kelimeleri kullanmak suretiyle yapar. Bütün şiirlerinde objektif varlıkları gösteren kelimeler büyük çoğunluğu teşkil eder.” (Kaplan 2006: 182) Tanpınar’ın şiirlerinde sık sık kullandığı sözcüklerin bir kısmını şöyle sıralayabiliriz: Zaman, an, rüya, hayal, kader, varlık, yokluk, hayat, hatıra vb. Şair, bu subjektif kavramları objektifleştirir.

Tanpınar’ın üslûbunda eşyaya bakış tarzı önem taşır. Şair, kendi ifadesiyle adeta eşyayı konuşTURUR. Onun şiirlerinde, hem eşyanın kendi psikolojik dünyasında bıraktığı izlenimleri, hem de psikolojik yapısının eşyaya yansımasını görebiliriz. Tanpınar’ın dar bir sözcük kadrosu olduğu söylenir. Sık sık kullandığı birtakım sözcükler için Kaplan, “büyülü kelimeler” tabirini kullanır. “Hatta denebilir ki, Tanpınar’ın bütün hayatı, mizacı, hüsrânı ve özleyişi bu tekrarlanan kelimeler içindedir.” (Kaplan 2006: 185) Zaman, rüya, sükûn, gül, kadeh, ayna vb. onun sık sık kullandığı sözcüklerdendir.

Tanpınar’ın üslûbunda isim ve sıfatların önemli yeri vardır. Şiirlerinde çekimli fiillere az yer verir. “Uyanma” ve “Deniz Ufkunda”, “Gül”, “Bir Gül Tazeliği”, “Bir Heykel İçin” vb. bunlardan birkaçıdır. “Şu halde Tanpınar’ın şiir üslûbunu ‘tavsifi’ veya ‘tasviri’ bir üslûp diye adlandırabiliriz. Bu, Tanpınar’ın hayat karşısında almış olduğu umumi tavrın, mizaç ve karakterinin ve benimsediği sanat görüşünün stilistik bir tezahürüdür.” (Kaplan 2006: 187)

Tanpınar’ın tabiatı algılayışını, varlıklara bakışını gösteren ifadeleri dizelerinde görürüz. Şiirlerinde sıfat tamlamalarını çokça kullanan şair, iç ve dış aleminde gördüklerini, hissettiklerini orijinal bir tarzda verir. Tanpınar’ın dil ve üslûbunun özelliklerini bazı şiirlerine⁷

“Bir Gül Tazeliği” şiirinde sıfat tamlamalarına sıkça rastlanır:

“Bir gül tazeliği içinde her an

Fildişi köpükten ve parıldudan

Mahmur, uğultulu yaz sabahları.” (s.26)

⁷ Tanpınar’ın şiirlerinden alıntılar için yararlandığımız kaynak: Ahmet Hamdi Tanpınar, Şiirler, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1961.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dil ve üslûbunu oluşturan unsurlardan biri de bu sıfat tamlamalarıdır. Şair bu dizelerde, “duyularını ve onların uyandırdığı hayalleri karmaşık bir şekilde vermeye çalışıyor. Bu temayül onu hem çok imajlı, hem de bol sıfatlı bir üslûp yaratmaya sevk etmiştir” (Kaplan 2006: 198)

Tanpınar, şiirlerinde renklere sıkça yer verir. Bu hususta onun en sevdiği renk beyazdır. “Tanpınar'ın bu rengi tercih etmesi de sebepsiz değildir. İnsanlara muayyen renkleri sevdiren, onlarda mevcut sihirli bir kuvvet değil, daima bağlı buldukları varlıklardır. Herkesin mizacına göre muayyen şeyler başka şeylerden farklı ve derin tesirler uyandırır. O varlıklarla renkler arasında gayrişuuri bir münasebet kurulur. Renkler tesirlerini işte bu gayrişuuri çağrışımlardan alır. Bu rengi tesirli bir unsur veya sembol haline getiren psikolojik amili bulmak için, Jung'un serbest çağrışımlardan komplekslere gitmesi gibi, şairin eserlerinde dağınık mısraları bir araya toplayarak, diğer alakalı unsurlarla birlikte incelemek lazımdır.” (Kaplan 2006: 189)

Bir dönem Tanpınar'ın şiirlerinde “kızıl” renk hakimdir. Bunda, Haşim'in etkisi ve savaş yıllarının karamsar yapısı kendisini gösterir.

“Kalbim” şiirinde eski, terk edilmiş sarayın penceresinde kızıl hayaletler dolaşır. İşgal altındaki Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, “Bir Yolcuya” şiirinde, “Kan tüten bu mukaddes iller” dizesiyle ifade edilir. “Aynalar” şiirinde, “ışıklı fecir”, “Yolculuk” şiirinde ise, “Güneşli ufuklar” ifadeleri ışıklı ve parlıtlı tablo ortaya koyar.

“Ne İçindeyim Zamanın” şiirinde şairin tabiata bakışında renklerin yerini görürüz:

“Mavi masmavi bir ışık

Ortasında yüzmekteyim.” (s.7)

Bu dönemki şiirlerinden sadece “Beyaz Taş” şiirinde beyaz ifadesi kullanır. Diğer şiirlerinde beyaz, ışıklı ve parlıtlı varlık ve kavramlarla karşılaşırız: “Bütün Yaz” şiirinde, “Sen zambaklar kadar beyaz” (s.43) diyen şair, “Mavi Maviydi Gökyüzü”nde, “Bulutlar beyaz beyazdı” (s.52) ifadesini kullanır. “Bursa'da Zaman” şiirinde, “Ömrünün timsali beyaz Nilüfer” sözüyle kadın, su, çiçek arasında ilgi kuruyor.

“Ey Kartal Bakışlı” isimli şiirde beyaz sözcüğünü kullanır:

“Ey solgun mabude, kadehlerimiz

Beyaz aydınlığa uzamaz artık,

Aynalar kırıldı mevsimlerle, biz

Sırrın gecesinde rüyaya daldık.” (s.67)

Burada, “ölüm, ‘sert gece’, hayat, ‘beyaz aydınlık kelimeleriyle sembolize edilmiştir.” (Kaplan 2006: 192)

“Raks” şiirinde bir kadının vücudunu aydınlık ve beyaz olarak tasvir eder:

*“Bir akşamın beyaz fecre
Gönderdiği kanlı haber” (s.73)*

“Eşik” şiirinde beyaz motifini kadın ile beraber kullanır. Ayrıca, bu şiirde “beyaz mahşer” imgesiyle gökyüzü kastedilmiştir:

*Ve bir kadın, beyaz, sakın, büyüü,
...
Hülyam, o kıvılcım ve kül yağmuru
Çırpınır bu beyaz mahşere doğru.*

Mütareke dönemindeki karamsar ortam, Tanpınar’ın şiirlerinde renk motifleriyle ele alınır. Beyaz imgesi burada ölümü hatırlatır:

“Nakışlar gülmesin beyaz taşında”

Bunlardan başka, şairin şiirlerinde geçen renk ve ışık motifleri, onun psikolojik yapısıyla ilgilidir:

“Mavi gökle giren rüzgar” (s.29)

*Yemyeşil bir ağaç sarsıyor geniş
Kollarında ufkun dört duvarını (s.44)*

*Mavi sularıyla arkanda Boğaz
Köpüren aydınlıkta her tepeden (s.51)*

Tanpınar, şiirlerinde iç ahenk önem taşır. Ali İhsan Kolcu’nun tespitiyle şair, “Bursa’da Zaman şiirinde su sesini verebilmek için içinde s ve ş seslerinin bulunduğu sözcükleri kullanmaya dikkat eder.” (Kolcu 2008: 265) Bursa’nın Tanpınar’ın muhayyilesine ve psikolojisinde uyandırdıklarını şair Beş Şehir’de şöyle dile getirir: “Her şeyin hattâ bu şehrin en güzel ifadesi olan su seslerinin bile hulyama boş kadehler uzattığı böyle bir günde başka nasıl düşünebilirdim.” (Tanpınar 1976: 134)

Kolcu, Tanpınar’ın şiiri için, “bütünüyle bir ruh tercümesidir. Bir saat gibi sükûnun içindeki hareketi bize hissettirir.” (Kolcu 2008: 286) der.

Tanpınar’ın şiirlerinin temel özelliklerinden biri de musikidir. Ahengin oluşmasında musikinin önemli yeri vardır.

2. Sonuç

Bir sanatçının dil ve üslûbu onu başka sanatçılardan ayıran en önemli husustur. Edebi metinler içerisinde şiir, diğer türlere göre farklı bir yapıya sahiptir. Şiirde kullanılan sözcüklerin özellikleri şairin üslûbunun oluşmasında etkilidir. Şairin dil ve üslûbunda psikolojik unsurların izlerini görmek mümkündür. Şair, dilbilime ait unsurları, yani dil unsurlarını şiiri içerisinde kullanırken kendi psikolojik yapısını da buna ekler. Bir şairi diğer şairlerden ayıran en önemli hususlardan biri dil ve üslûptur. Böyle bir ayırım olmasında onların eğitim, öğretim, sosyal ve kültürel yapısı vb. olduğu gibi, her şairin psikolojik yapılarının farklı oluşunun etkisi büyüktür. Temelde, şair/öznenin bilinç ve bilinçaltı unsurları onun eserine önemli ölçüde yansır. Türk şiirinin en önemli simalarından Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerine baktığımızda bu husus açıklığa kavuşur.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif (2002), *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Cebeci, Oğuz (2004), *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Emre, İsmet (2006), *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Freud, Sigmund (1998), *Psikanaliz Üzerine*, (Çeviren: Kamuran Şipal), Cem Yayınları, İstanbul.
- Freud, Sigmund (2001), *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, (Çeviren: Kamuran Şipal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Jung, Carl Gustav (1997), *Analitik Psikoloji*, (Çeviren: Ender Gürol), Payel Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2006), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Kefeli, Emel (2003), *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Renklerin Dili: Beyaz ve Mavi, Doğumunun 100.Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar* (Hazırlayan:Sema Uğurcan), Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1995), *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- Kolcu, Ali İhsan (2009), *Tanpınar'ın Poetikası*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Kolcu, Ali İhsan (2008), *Zamana Düşen Çiğlik, Tanpınar'ın Şiirinin Epistemolojik Temelleri-Tanpınar'ın Şiir Estetiği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Korkmaz, Ramazan (2002), *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Russel, Bertnard (1951), *Üslûp Meselesi*, (Çeviren:Orhan Azizoğlu), *Varlık, Aylık Sanat ve Fikir Mecmua*, Sayı:377
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1976), *Beş Şehir*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1961), *Şiirler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Tarancı, Cahit Sıtkı (1989), *Evime ve Nihal'e Mektuplar*, (Haz. İnci Enginün), Ankara.
- Tarancı, Cahit Sıtkı, (2000), *Otuz Beş Yaş*, (Derleyen:Asım Bezirci), Can Yay., İstanbul.

Taşdelen, Vefa (2005), Necip Fazıl'ın Çilesi, Şiiri ve Poetikası Arasındaki İlişki Üzerine, *Hece, Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Sayı:97, s.214-222.

Wellek, René-Warren, Austin (1983), *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çeviren:Ahmet Edip Uysal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.